

**НОВЕ ПЕРІОДИЧНЕ ВИДАННЯ З СОЦІОЛІНГВІСТИКИ
«Мова і суспільство». — Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2010. — Вип. 1. — 234 с.; 2011. — Вип. 2. — 174 с.**

Соціолінгвістика належить до тих наукових напрямків, потребу розвитку яких в Україні диктують, крім суто наукових цілей, актуальні практичні завдання — необхідність зміни мовної ситуації, впровадження статусного і корпусного мовного планування, спрямованого на подолання постколоніальних деформацій у мовній сфері.

Активізації соціолінгвістичних студій, безперечно, сприятиме нове періодичне видання «Мова і суспільство», започатковане у Львівському національному університеті імені Івана Франка, два випуски якого вийшли відповідно у 2010 та 2011 роках. Заснування такого видання у цьому університеті є закономірним явищем — 2003-го на філологічному факультеті було започатковано викладання дисциплін соціолінгвістичного циклу, з 2004 року під керівництвом професора кафедри загального мовознавства Галини Мацюк провадяться щорічні всеукраїнські соціолінгвістичні семінари, студентські конференції, конкурси студентських робіт з соціолінгвістики.

Проблематику, що розглянуто у збірниках, відображають назви рубрик першого випуску — «Теорія та методологія соціолінгвістики. Зв'язок соціолінгвістики з іншими науками», «Історія соціолінгвістики. Історична соціолінгвістика», «Мовна політика. Мовна ситуація», «Форми існування мови в суспільстві», «Мова і місто», «Лінгвосоціальні аспекти тексту та комунікації». У другому випуску напрямки досліджень в основному збережено, лише розділ «Форми існування мови в суспільстві» замінено на «Мова і нація», а в третьому розділі замість «Мовної політики» з'явилося гасло «Двомовність».

Опубліковані у двох випусках статті не лише відображають стан української соціолінгвістики, а й знайомлять науковців із досягненнями зарубіжних дослідників у цій і дотичних до неї галузях.

У статті Галини Мацюк, де заявлено про потребу «адекватної, науково обґрунтованої соціолінгвістичної концепції мовного розвитку в широкому історичному контексті», подано огляд історії соціолінгвістики, її зв'язків з іншими дисциплінами, відображено тематику і методологічні позиції різних соціолінгвістичних шкіл, окреслено національні традиції розгляданого наукового напрямку. На цьому широкому тлі накреслено завдання української соціолінгвістики, наголошено на її значенні для розв'язання суспільних проблем, зокрема для запобігання конфліктів і маніпуляцій масовою свідомістю.

Кілька статей присвячено окремим теоретичним питанням соціолінгвістики. У першому випуску — це стаття Ольги Албул «Поняття мовна мода як соціо- й лінгвокультурна категорія», Юрія Римашевського «Соціолінгвістика і лінгвокультурологія: спільне та відмінне у підходах до вивчення взаємодії мови та культури» та Вікторії Ригованової «Конвергентність когнітивного і лінгвістичного напрямків у дослідженні мовної особистості».

У другому випуску збірника теоретичним та методологічним аспектам соціолінгвістики присвячено статті Ірини Кудрейко «Соціомовний стереотип: теоретичний аспект» і Тетяни Сукаленко «Метафора як засіб вербалізації гендерних стереотипів».

Успішність застосування західних методик до вивчення мовних проблем українського соціуму засвідчує розвідка Тетяни Фудерер «Мовна ситуація України в категоріях концепції Клода Ажежа», вміщена у другому випуску видання «Мова і суспільство». Зокрема, наведено у статті визначення базового соціолінгвістичного поняття *мовна ситуація* суттєво відрізняється від прийнятого в російському мовознавстві. Як зазначає авторка, «*мовну ситуацію* визначають як суспільний стан національної спільноти, характер її мовної свідомості, пов'язаної з задоволенням комунікативних потреб за допомогою однієї або кількох мов» (вип. 2, с. 62). Показово, що в цій дефініції наголос зроблено на мовній свідомості суспільства, що надзвичайно актуально для аналізу двомовного соціуму України, оскільки саме від змін у суспільній свідомості у ставленні до української мови залежить розширення її функцій і сфер застосування.

Актуальність зазначеної тематики засвідчує поява у другому випуску збірника розділу «Мова і нація», де вміщено ґрунтовну розвідку Ярослава Радевича-Винницького «Ідентичність та її мовний компонент у неодномовному суспільстві: українські реалії», в якій знайшли подальший розвиток ідеї вченого, викладені у його відомій монографії «Мова і нація».

Цю ж тему продовжує стаття Оксани Микитюк «Українська мова і формування національної свідомості», а історичні аспекти становлення мовної свідомості українців висвітила на матеріалі «Хроніки з літописів стародавніх» Феодосія Софоновича Ірина Фаріон у першому випуску.

Низка статей, опублікованих у збірниках, присвячена вивченню мовної ситуації України. Характерно, що дослідження різних аспектів

функціонування української мови в умовах асиметричної двомовності та диглосії стосуються південних і центральноукраїнських областей, де специфіку мовної ситуації визначає конкуренція української та російської мов.

Сюди належать публікації з другого випуску — Анастасії Великої «Соціолінгвістичне опитування курсантів та працівників міліції м. Одеси про мовну ситуацію в Україні», Володимира Демченка «Білінгвізм на півдні України (ретроспектива)», Лариси Корновенко «Мовні уподобання черкаських студентів (за матеріалами соціолінгвістичних спостережень)». Загальні питання наслідків українсько-російських мовних контактів розглянуто в статтях Володимира Труба «Типи мовленнєвих відхилень як особливості ідіолекту українсько-російських білінгвів» та Лариси Масенко «Сміхова культура як стратегія приниження мови в ситуації субординативного білінгвізму» в тому ж випуску.

Натомість у соціолінгвістичних дослідженнях тих регіонів, де функціонування української мови характеризується соціальною й комунікативною повнотою, на перший план виходять проблеми соціальної діалектології. Їм присвячено опубліковані в першому випуску розвідки Олесі Палінської «Класичний львівський регіолект і його сучасні інтерпретації», Людмили Марчук «Мовний портрет інтелігента — мешканця Кам'янця-Подільського», Інни Черкез «Епістолярій кінця ХІХ — початку ХХ ст. як джерело дослідження соціолекту української інтелігенції», Ніни Гуйванюк «Соціолінгвістичні коментарі у «Граматичі української мови» Василя Сімовича».

Загальним питанням жаргонології присвячено статті Надії Бабич «Причини, наслідки і «перспективи» вульгаризації сучасного мовлення», в якій наголошено на суспільній загрозі, яку становить явище вульгаризації сучасного мовлення. Надія Трач у статті «Сучасна українська преса як джерело поповнення жаргонної лексики» аналізує процеси проникнення жаргонної лексики в мову сучасної української преси. У другому випуску зазначену тематику продовжує стаття Людмили Дядечко «Функціонування рекламних слоганів в усно-розмовному дискурсі», де висвітлено взаємозв'язок мови реклами з розмовним мовленням і загальним соціокультурним контекстом.

Проблеми термінологічного визначення різних форм розмовного мовлення розглянуто у статті Ірини Николів «Сленг та інші соціальні діалекти у працях хорватських лінгвістів» (вип. 2). Авторка аналізує трактування понять *сленг*, *арго*, *жаргон* у словниках хорватської мови, залучаючи до розгляду ще одну назву специфічно хорватського різновиду нестандартної лексики говірки, якою розмовляють Роми, — *шаторвачкі* або *шатра*. Викладений у розвідці досвід визначення термінів *сленг*, *арго*, *жаргон* у хорватському мовознавстві може становити інтерес і для української лінгвістики, в якій уживання відповідних термінів ще не набуло чіткого розрізнення.

Соціолінгвістичний аналіз поєднано з лексикологічним у статті Інґрід Туріс з першого випуску «Німецькі запозичення в угорських говірках Закарпатської області (соціолінгвістичний та лексичний аспекти)».

На окрему увагу заслуговують дослідження з мовної політики, опубліковані у першому випуску рецензованого видання. Мовна політика України досить повно і різноаспектно висвітлена у трьох його статтях.

Ґрунтовністю аналізу відзначається розвідка Юліане Бестерс-Дільгер «Українська мовна політика з 1991 по 2009 рік: погляд ззовні». Напрямо дослідження визначили дві головні тези. По-перше, заперечення факту односторонньої українізації, на якій наголошують деякі фахівці і російські ЗМІ, оскільки, як зазначає авторка, «Україна від самого початку, тобто з 1989 р., докладала чимало зусиль для досягнення компромісу між українізацією та правами меншин». По-друге, наближення до Європейського Союзу ускладнює, на думку Ю. Бестерс-Дільгер, «творення нації на основі української мови» (вип. 1, с. 88). Виходячи із зазначених тез, авторка послідовно розглядає позицію трьох президентів — Л. Кравчука, Л. Кучми і В. Ющенко — у ставленні до мовних проблем країни.

Здійснений у статті аналіз видається переконливим за винятком твердження авторки про те, що українізація системи освіти за президентства Л. Кравчука заклала основи невдачі у розв'язанні проблем двомовного суспільства. Цей захід, на наше переконання, був цілком правильним і закономірним. Інша річ, що українізація освіти мала супроводжуватися створенням національного інформаційно-культурного простору, оскільки, як слушно зазначено в тій же розвідці, «ЗМІ мають, з одного боку, сильний вплив на мовну поведінку молоді, набагато сильніший, ніж школа; окрім цього, телебачення пропагує цінності і формує національну свідомість» (вип. 1, с. 91). Нездатність влади захистити свій інформаційно-культурний простір від домінування Росії й зумовила поразку національно-демократичних сил під час останніх виборів Верховної Ради і президента, що поставило під загрозу саме існування Української держави.

Загальний аналіз мовної політики України продовжили в першому випуску дві розвідки, присвячені мовному законодавству останніх років, — «Мовна політика уряду Юлії Тимошенко» Надії Князев і «Проект Закону «Про мови в Україні» й дискурс українських ЗМІ» Петра Луцького.

Історію впровадження в школах Галичини української мови та її кодифікації у 20-х роках минулого століття розглянуто у статтях Оксани Гордої «Мовне законодавство і розвиток функцій української мови у школах Галичини (друга половина XIX ст.)» та Ірини Марушкевич «Граматична кодифікація української літературної мови у 20-30-х рр. XX ст.».

Певні аспекти мовної політики інших країн, досвід реалізації яких може бути корисним для України, розглянули Анастасія Забродська в статті «Тестування мови в контексті набуття громадянства на прикладі Естонії» та Юлія Дзябко «Напрями реалізації мовної політики в Японії (історія та сьогодення)». В останній статті увагу зосереджено на заходах, які здійснює японське мовне законодавство у трьох аспектах:

підтримці функцій японської мови як національної, підтримці ролі англійської мови в умовах інтернаціоналізації та підтримці інших мов, що вживають на території держави.

Стаття Людмили Васильєвої «Чорногорська мова сьогодні (соціолінгвістичний аспект)» висвітлює сучасний стан розвитку чорногорської мови та проблеми кодифікації її стандартного варіанту.

У другому випуску нового періодичного видання з'явилися й дві розвідки, присвячені такій специфічній формі побутування мови в Україні, як суржик. Це статті Олени Селіванової «Проблема форм міксації мов у соціолінгвістиці» та Ірини Браги «Українсько-російський суржик в соціокомунікативній ситуації ринку». Проблеми мішаного українсько-російського мовлення розглядають у своїх статтях і В. Демченко та Л. Масенко.

Ірина Брага обрала для свого дослідження вдячний об'єкт — продуктовий і речовий ринки міста Сум, використавши для цього і методи анкетування та усного опитування, і метод включеного спостереження. Авторка статті зробила цікаву спробу окреслити соціальний портрет носіїв суржику на сумському базарі, визначити їхню мовну самоідентифікацію і мотивацію вживання мішаного мовлення. Висновки дослідження засвідчують, що суржик уживають українці, які визначають рідною мовою або його, або українську мову, тоді як серед росіян відсоток суржикомовців значно нижчий. Це спостереження підтверджують результати попередніх досліджень суржику, які засвідчують, що процеси гібридизації двох мов загрожують передусім українській мові.

У статті О. Селіванової зроблено спробу розглянути суржик і тряснюк в контексті контактології, визначити їхнє місце серед інших відомих у світі мішаних форм мовлення, у зв'язку з чим авторка описує, переважно за енциклопедичними виданнями, піджини і креольські мови. Перспективи подальших соціолінгвістичних досліджень О. Селіванова вбачає в описі «інших типів форм міксації мов — українсько-польського, українсько-словацького, українсько-білоруського та інших мовних субстратів» (вип. 2, с. 8). Натомість зазначені «мовні субстрати» навряд чи доцільно порівнювати з суржиком і тряснюкою. Процеси запозичання з польської мови, що інтенсивно відбувалися в певний історичний період, як і сучасне побутування перехідних польсько-українських та словацько-українських говірок на порубіжних територіях, не відповідають ані масштабів українсько-російської мовної міксації, ані характерові її виникнення й поширення.

Слід зауважити й неповноту посилань на наукову літературу у статті О. Селіванової. Наводячи статистику щодо поширеності суржику в різних областях України за даними опитувань Київського міжнародного інституту соціології, авторка не покликається ані на відповідне джерело інформації, ані на новіші дослідження суржику, де такі посилання наявні.

Досить дивну позицію щодо термінологічного вжитку слова *суржик* знаходимо в статті В. Демченка «Білінгвізм на півдні України

(ретроспектива)», в якій загалом об'єктивно висвітлено вплив політичних процесів на формування мовної ситуації в південних регіонах. Дослідник вважає неприйнятним уживання терміна *суржик* на позначення українсько-російських форм побутування мови — і має на це повне право. Дивує інше. Кваліфікуючи лексему *суржик* як «мазохістичний термін», В. Демченко пропонує замінити його визначенням *піджин*. Проте якщо слово *суржик* мовознавець вважає «мазохістичним», то не менш принизливо застосовувати до відповідного типу мовлення термін *піджин*, який позначає вкрай редуковану форму мішаного мовлення, яка утворюється внаслідок міксації структурно віддалених мов, зразком чого може бути відомий вислів «моя твоя не панімай». І вже далеким не лише від об'єктивності, а й від здорового глузду слід вважати звинувачення В. Демченка на адресу тих мовознавців, які буцімто винайшли «мазохістичний» термін *суржик* і тим самим долучились до діяльності радянського ідеолога двомовності І. Білодіда в справі «стандартизації неорганічних на ґрунті української мови форм» (вип. 2, с. 90). Згідно з твердженням В. Демченка, очолити список ідеологічних «соратників» І. Білодіда мав би Б. Антоненко-Давидович.

Соціолінгвістичним проблемам антропонімії присвячено статті Ірини Митнік «Польсько-українські мовні контакти в давній антропонімії станового суспільства — огляд» у першому випуску та Лесі Луньо «Багатокомпонентні жіночі імена в іменнику Львова (перша половина ХХ ст.)» у другому випуску.

Розділ «Лінгвосоціальні аспекти тексту та комунікації» в першому випуску містить також дослідження Марії Гавриш «Невербальна поведінка в ситуаціях соціального та ситуативного домінування», написане на основі художніх творів Івана Франка. У другому випуску тут опубліковано також розвідку Олени Рудої «Батьки та діти: стратегії і тактики в міжпоколінній комунікації», де досліджено роль вікового чинника у міжособистісному і міжгруповому спілкуванні. Зауваження, що його можна висловити до останньої статті, стосується вживання невдалого, на нашу думку, терміна *міжпоколінний*, який варто замінити більш відповідним прикметниковим утворенням від слова «покоління» — *міжпоколінневий*.

Слід зазначити, що зміст збірників не вичерпується українською тематикою. Вони містять також дослідження, що висвітлюють соціолінгвістичні аспекти сучасного побутування й історичного розвитку інших мов. Зокрема, Лідія Сваричевська у статті «Трихотомія *досконала/своя/чужа* мова в античному світі», опублікованій у другому випуску, розглянула погляди античних філософів на поняття «досконала мова», що стали підґрунтям подальших напрямків мовного пуризму, проблем нормалізації рідної мови чи взаємодії з іноземними мовами.

Античній тематиці присвячена також розвідка Інеси Макар «Вплив соціуму на формування іменника в романі Лонга «Дафніс і Хлоя».

Ольга Курпіль у статті «Роль соціолінгвістичних параметрів в історичному розвитку англійської мови» з другого випуску аргументовано

доводить потребу залучення до діахронічних досліджень англійської мови її соціальних різновидів, які переважно ігнорують в історичних студіях.

У статті Стефанії Туфі «Ступінь видимості іммігрантських громад у лінгвістичному ландшафті міст Генуя та Кальярі» досліджено складні форми спілкування в багатонаціональних та багатомовних громадах, проаналізовано використання вербальних і невербальних засобів комунікації з широким спектром функцій, які вони виконують в індивідуальній та груповій ідентифікації.

У статті Уляни Потятиник «Категорія ввічливості як засіб розкриття міжособистісної взаємодії (на матеріалі драми Е. Албі “Who’s afraid of Virginia Woolf?”)» (вип. 1) проаналізовано категорію ввічливості для висвітлення соціо- та прагмалінгвістичних параметрів комунікації між головними персонажами досліджуваного твору – подружньою парою Мартою та Джорджем.

Крім того, перший випуск «Мови і суспільства» містить статті, присвячені соціолінгвістичним аспектам перекладознавства. У розвідці Анни Галас «Соціальна зумовленість розвитку перекладацьких стратегій (на матеріалі перекладів англомовної драматургії ХХ ст.)» поставлено актуальне питання відтворення елементів територіальних і соціальних діалектів за допомогою суміжних засобів цільової мови та розглянуто різні стратегії перекладу субстандартних форм, ужитих у драматургічних творах. У висновках статті авторка наголошує на потребі тісної співпраці перекладачів і соціолінгвістів, оскільки саме соціолінгвістика може допомогти перекладачеві в пошуку багатьох відповідників.

Зміст обох збірників доповнюють рецензії на праці українських та зарубіжних соціолінгвістів.

Отже, періодичне видання «Мова і суспільство», започатковане у Львівському національному університеті імені Івана Франка, відповідає нагальній потребі розвитку українських соціолінгвістичних студій. Уміщені у перших двох випусках публікації засвідчують формування української школи соціолінгвістики, яка опановує теоретичні й методологічні здобутки відповідного напрямку зарубіжної науки й успішно застосовує їх до вивчення мовних і соціокультурних реалій українського суспільства. Зважаючи на мізерний наклад видання (100 примірників), варто створити його сайт, що дасть можливість ознайомлення з ним ширшої наукової й студентської громадськості.

Лариса Масенко (м. Київ)

Larysa Masenko (Kyiv)

NEW MAGAZINES ARE FROM SOCIOLINGUISTICS

Book review on: «Mova i suspilstvo». – Lvivskiyi natsionalnyi universytet imeny Ivana Franka, 2010. – Vyp. 1. – 234 s. ; 2011. – Vyp. – 2. – 174 s.